

УДК 330.658

DOI: 10.30857/2786-5398.2024.2.6

Олена В. Птащенко

Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна

Олена М. Шершенюк

Харківський національний автомобільно-дорожній університет, Україна

**РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН
ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ**

У представленій статті досліджуються аспекти розвитку людського капіталу сільськогосподарських підприємств в умовах трансформаційних змін цифрової економіки. Сьогодні врахування особливостей розвитку людського капіталу може надати особливих конкурентних переваг суб'єктам господарювання. Саме процес покращення людського капіталу може стати запорукою успіху у конкурентній боротьбі в умовах сучасних трансформацій та змін. Розглядаються виклики та можливості, що виникають у процесі цифровізації аграрного сектору, зокрема потреба в нових знаннях і навичках у працівників. Метою представленої роботи є визначення основних складових розвитку людського капіталу сільськогосподарських підприємств в умовах трансформаційних змін цифрової економіки. Основними методами представленої роботи є: методи аналізу та синтезу для виявлення основних характеристик розвитку людського капіталу сільськогосподарських підприємств, а також для визначення складових впливу цифрової економіки на розвиток людського капіталу; методи дедукції та індукції для визначення особливостей які дає цифрова економіка та врахування трансформаційних змін для розвитку людського капіталу сільськогосподарських територій; метод порівняння, метод узагальнення, графічний та табличний метод для представлення результатів дослідження. Аналізуються підходи та стратегії для ефективного розвитку людського капіталу, включаючи безперервне навчання, впровадження цифрових інструментів та технологій, а також управлінські інновації. Визначаються ключові фактори, що сприяють підвищенню конкурентоспроможності і стійкості сільськогосподарських підприємств у цифрову епоху. Стаття надає рекомендації щодо створення сприятливого середовища для розвитку людського капіталу, що є критично важливим для успішної адаптації та процвітання аграрного сектору в умовах глобальних економічних змін.

Ключові слова: *оздоровча діяльність; ефективність; людський капітал; сільськогосподарські підприємства; людський потенціал; розвиток людського капіталу; людський капітал сільськогосподарських підприємств; цифрові технології; цифрова економіка; трансформаційні зміни; трансформації; інклюзія; економічна інклюзія; цифрова інклюзія.*

Olena V. Ptashchenko

West Ukrainian National University, Ukraine

Olena M. Shersheniuk

Kharkiv National Automobile and Highway University, Ukraine

**HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES
IN THE CONDITIONS OF TRANSFORMATIONAL CHANGES
IN THE DIGITAL ECONOMY**

The presented article examines aspects of the development of human capital of agricultural enterprises in the conditions of transformational changes of the digital economy. Today, taking into account the specifics of human capital development can provide special competitive advantages to

business entities. It is the process of improving human capital that can become a guarantee of success in the competitive struggle in the conditions of modern transformations and changes. Challenges and opportunities arising in the process of digitalization of the agricultural sector are considered, in particular, the need for new knowledge and skills of employees. The purpose of the presented work is to determine the main components of the development of human capital of agricultural enterprises in the conditions of transformational changes of the digital economy. The main methods of the presented work are: methods of analysis and synthesis to identify the main characteristics of the development of human capital of agricultural enterprises, as well as to determine the components of the influence of the digital economy on the development of human capital; methods of deduction and induction to determine the features of the digital economy and take into account transformational changes for the development of human capital in agricultural areas; comparison method, generalization method, graphical and tabular method for presenting research results. Approaches and strategies for effective human capital development are analyzed, including continuous learning, adoption of digital tools and technologies, and management innovation. The key factors contributing to increasing the competitiveness and sustainability of agricultural enterprises in the digital age are determined. The article provides recommendations on creating a favorable environment for the development of human capital, which is critically important for the successful adaptation and prosperity of the agricultural sector in the conditions of global economic changes.

Keywords: *health activity; efficiency; human capital; agricultural enterprises; human potential; development of human charity; human capital of agricultural enterprises; digital technologies; digital economy; transformational changes; transformations; inclusion; economic inclusion; digital inclusion.*

Постановка проблеми. В умовах трансформаційних змін сьогодення розвиток людського капіталу стає ключовим чинником успіху сільськогосподарських підприємств в умовах динамічних трансформацій, які викликає цифрова економіка. Застосування новітніх технологій і цифрових інструментів в аграрному секторі не лише покращує продуктивність і ефективність, але й вимагає створення нових знань та навичок від працівників. Сільськогосподарські підприємства стикаються з викликами, пов'язаними з адаптацією до цифрових змін, необхідністю постійного навчання та розвитку персоналу. У цьому контексті особливо важливим стає трансформація традиційних стратегій і програм для розвитку людського капіталу, що включають як технічні, так і управлінські аспекти. Цей процес потребує комплексного підходу, врахування специфіки сільськогосподарської діяльності та сучасних тенденцій цифровізації, що надає нові можливості для підвищення конкурентоспроможності і стійкості аграрних підприємств у глобальній економіці.

Людський капітал є однією з найважливіших складових успіху будь-якого суб'єкту господарювання, при цьому сільськогосподарські підприємства не є виключенням. Він включає набір знань, навичок, компетенцій та інших атрибутів, що сприяють підвищенню продуктивності працівників і, в результаті, ефективності підприємства. Основні складові людського капіталу сільськогосподарських підприємств можна розділити на кілька ключових категорій, що і представлено в табл. 1.

Отже, сучасний розвиток людського капіталу сільськогосподарських підприємств є комплексним процесом, що вимагає інвестування в освіту, підвищення кваліфікації, впровадження інновацій та підтримки фізичного і психологічного здоров'я працівників. Сьогодні забезпечення всебічного розвитку людського капіталу сприятиме підвищенню продуктивності, конкурентоспроможності та стійкості аграрних підприємств в умовах цифрової економіки.

Таблиця 1

Складові людського капіталу	
Складова	Характеристика
Рівень освіти та професійна підготовка	Формальна освіта Неформальна освіта Професійні курси та тренінги
Практичний досвід	Трудовий стаж Управлінські навички та soft skills
Цифрова грамотність	Володіння ІТ-технологіями
Соціальні навички та компетенції	Лідерство Комунікативні навички
Інноваційність	Креативність Гнучкість Адаптивність
Фізичне та психологічне здоров'я	Психологічна стійкість Фізичне здоров'я
Культурні та етичні цінності	Етика Культура виховання

Джерело: представлено автором з врахуванням [5, 7, 8, 11, 12].

Аналіз сучасних літературних джерел. Проблематика розвитку людського капіталу набуває сьогодні особливої актуальності через постійні трансформаційні зміни, становлення цифрової економіки, прискорення процесів глобалізації та інтеграції. Саме тому представлене питання знайшло своє відображення в роботах багатьох авторів, кожен з яких торкається окремих елементів розвитку людського капіталу.

Так проблематика розвитку людського капіталу знайшла своє відображення у роботах G. Becker [1], A. Savvides [4], I. Shevchenko, H. Zavadskykh, O. Ptashchenko, V. Zvonar and I. Vishka [5], О. Грішнова [9], А. Литвинов [11], С. Лучик [12], Л. Михайлова [14], Л. Пронько [15], В. Россоха [17] та інших.

Окремі аспекти розвитку сучасного підприємництва з урахування трансформаційних змін, цифровізації, глобалізації та інтеграції знайшли своє місце в дослідженнях таких авторів: О. Desyatnyuk, М. Naumenko, I. Lytovchenko, O. Beketov [2], А. Krysovatyu, O. Ptashchenko, O. Kurtsev, O. Arutyunyan [3], Т. Shtal, O. Ptashchenko, S. Rodionov, O. Kurtsev [6], В. Бойко [7], О. Варченко, I. Свиноус, Т. Понедільчук [8], Т. Зінчук, Н. Котенко, О. Прокопчук [10], Л. Мармуль [13], О.В. Птащенко, О.М. Шершенюк [16].

Представлені дослідження доводять актуальність обраної проблематики та через сучасні трансформації представлене питання не може у повній мірі бути дослідженим. Саме тому окремі аспекти представленої проблематики представлено у поточному дослідженні.

Метою роботи є розгляд особливостей розвитку людського капіталу сільськогосподарських підприємств під впливом трансформаційних змін, що продиктовані цифровою економікою.

Результати дослідження. Як вже було зазначено, сьогодні розвиток людського капіталу є запорукою успіху будь-якого підприємства, особливо в сільському господарстві, де людський ресурс грає центральну роль у виробничих процесах. У сучасних умовах трансформаційних змін, пов'язаних з цифровізацією економіки, цей аспект набуває особливої актуальності та значущості. Цифрові технології відкривають нові можливості для підвищення ефективності праці, оптимізації виробничих процесів та підвищення рівня кваліфікації працівників.

Також можливо підкреслити, що цифрові технології кардинально змінюють підходи до управління та розвитку людського капіталу в сільському господарстві. Такі трансформації та зміни охоплюють різні аспекти від підвищення кваліфікації до оптимізації виробничих процесів, що суттєво впливає на продуктивність та ефективність аграрних підприємств. Саме тому у табл. 2 наведемо деякі аспекти зазначених трансформацій.

Таблиця 2

Аспекти трансформації людського капіталу в сучасних умовах господарювання

Аспект трансформації	Прояв
Підвищення кваліфікації та навчання	Дистанційне навчання Використання віртуальної та доповненої реальності для навчання працівників, що дозволяє відтворювати реальні виробничі умови Мобільні додатки для навчання
Оптимізація виробничих процесів	Автоматизація Застосування IoT для моніторингу
Управління та аналіз даних	Системи управління Аналіз великих даних
Залучення молодих спеціалістів	Кар'єрні можливості Технологічність Інноваційність
Покращення умов праці	Гнучкий графік роботи Зниження фізичних навантажень
Підвищення мотивації та задоволеності працівників	Інтерактивні платформи Мотивуючі програми

Джерело: складено на основі використання [4, 9, 11,14, 7].

Цифрові технології та можливості трансформацій відіграють ключову роль у розвитку людського капіталу сільськогосподарських підприємств, забезпечуючи підвищення кваліфікації працівників, оптимізацію виробничих процесів, залучення молодих спеціалістів, покращення умов праці та підвищення мотивації. Інтеграція цих технологій у повсякденну діяльність аграрних підприємств сприяє їхній стійкості та конкурентоспроможності в умовах цифрової економіки.

Сучасний аграрний сектор переживає значні трансформації під впливом цифрових технологій. Преставлені зміни відкривають нові можливості для підвищення конкурентоспроможності та стійкості сільськогосподарських підприємств. Важливою умовою успіху є визначення та впровадження ключових факторів, що сприяють розвитку в умовах цифрової економіки (табл. 3).

Саме тому, можливо зазначити, що успішний розвиток сільськогосподарських підприємств у цифрову епоху залежить від комплексного підходу до впровадження інноваційних технологій, розвитку людського капіталу, вдосконалення управлінських методів, забезпечення інфраструктурної підтримки та дотримання принципів екологічної стійкості. Врахування та реалізація цих ключових факторів дозволить аграрним підприємствам підвищити свою конкурентоспроможність та забезпечити стабільний розвиток у сучасних умовах.

Цифровізація аграрного сектору відкриває нові горизонти для підвищення ефективності, продуктивності та конкурентоспроможності. Однак, цей процес також супроводжується рядом викликів (табл. 4).

Таким чином, цифровізація аграрного сектору приносить значні можливості для його розвитку, але вимагає подолання ряду викликів. Стратегічний підхід до розвитку

інфраструктури, підвищення цифрової грамотності та забезпечення фінансової підтримки є ключовими факторами успіху в цьому процесі. Використання новітніх технологій дозволить не тільки підвищити продуктивність та ефективність, але й сприятиме сталому розвитку сільськогосподарських підприємств у цифрову епоху.

Таблиця 3

Трансформації аграрного сектору під впливом цифрових технологій

Особливість	Характеристика
Впровадження цифрових технологій	Використання автоматизованих систем для посіву, збирання врожаю, догляду за рослинами та тваринами зменшує залежність від ручної праці та підвищує ефективність виробництва. Застосування IoT для моніторингу стану ґрунту, погодних умов, здоров'я рослин і тварин дозволяє оптимізувати використання ресурсів та покращити врожайність. Використання технологій для збору та аналізу даних допомагає приймати обґрунтовані рішення, планувати виробництво та прогнозувати результати.
Розвиток людського капіталу	Проведення навчання та тренінгів з використання сучасних технологій, що дозволяє працівникам ефективніше виконувати свої обов'язки. Залучення молодих спеціалістів. Запровадження програм мотивації та винагородження працівників за їхній вклад у розвиток підприємства.
Інноваційні методи управління	Використання аналітичних інструментів для моніторингу та управління виробничими процесами. Вміння швидко реагувати на зміни ринкових умов, кліматичних факторів та нові технологічні тенденції. Співпраця та партнерства.
Інфраструктурна підтримка	Розвиток сільської інфраструктури. Забезпечення доступу до кредитних ресурсів, грантів та інвестицій для впровадження інноваційних технологій. Державна підтримка.
Екологічна стійкість	Застосування екологічно чистих технологій та практик, що зменшують негативний вплив на навколишнє середовище. Енергоефективність. Збереження та підтримка біорізноманіття через застосування сталих сільськогосподарських практик.

Джерело: [2, 3, 5, 8, 13, 15, 17].

Таблиця 4

Цифровізація аграрного сектору

Виклики		Можливості	
Виклик	Особливість	Можливість	Особливість
Інфраструктурні обмеження	Недостатній доступ до інтернету у віддалених сільських районах. Відсутність сучасної техніки та обладнання.	Підвищення продуктивності та ефективності	Використання технологій точного землеробства для оптимізації використання ресурсів. Автоматизація процесів, що зменшує потребу у фізичній праці.

Продовження табл. 4

Виклики		Можливості	
Виклик	Особливість	Можливість	Особливість
Фінансові обмеження	Високі витрати на впровадження нових технологій. Обмежений доступ до фінансових ресурсів для малого та середнього агробізнесу.	Покращення управління	Використання систем управління фермою (FMS) для моніторингу та аналізу виробничих процесів.
Безпека даних	Ризики кібератак та витоку конфіденційної інформації. Відсутність належних систем захисту даних.	Розширення ринків збуту	Використання електронних платформ для продажу продукції на локальних та глобальних ринках.
Відсутність цифрової грамотності	Недостатність знань та навичок щодо використання цифрових технологій.	Підвищення якості продукції	Застосування інтернету речей (IoT) для моніторингу умов вирощування та зберігання продукції. Використання біотехнологій для покращення якості та безпеки харчових продуктів.
Законодавчі та регуляторні бар'єри	Недосконалість законодавчої бази.	Підвищення стійкості та екологічної відповідальності	Зменшення викидів парникових газів та мінімізація негативного впливу на навколишнє середовище.
		Розвиток людського капіталу	Залучення молодих фахівців до аграрного сектору через впровадження сучасних технологій.

Джерело: складено автором на основі [12–17].

Розвиток людського капіталу є одним із найважливіших чинників успіху підприємств, особливо у сучасних умовах швидкої цифровізації та глобалізації. Для забезпечення ефективного розвитку людського капіталу необхідно створити сприятливе середовище, яке включає наступні ключові аспекти: інвестування в освіту та навчання, створення мотиваційної системи, створення комфортних умов праці, підтримка інновацій та креативності, забезпечення балансу між роботою та особистим життям, впровадження сучасних технологій, підтримка корпоративної соціальної відповідальності (КСВ). Врахування цих рекомендацій дозволить створити сприятливе середовище для розвитку людського капіталу, що є основою стабільного та успішного розвитку підприємств у сучасних умовах цифрової економіки.

Висновки. Таким чином, в умовах швидких змін технологічного ландшафту, аграрні підприємства стикаються з необхідністю адаптації до нових умов, що вимагає постійного розвитку та оновлення знань і навичок працівників. Впровадження цифрових інструментів, таких як автоматизовані системи управління фермою, аналіз великих даних та інтернет

речей, дозволяє значно покращити продуктивність та конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств.

Представлений процес вимагає значного інвестування в розвиток людського капіталу, включаючи навчання, підвищення кваліфікації, створення сприятливих умов праці та залучення молодих фахівців. Розуміння та ефективне використання потенціалу цифрових технологій є критично важливими для сталого розвитку сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах змін та трансформацій.

References

Література

1. Becker, G. (1993). Human capital: a theoretical and empirical analysis, with special reference to education. Chicago: University of Chicago Press. 266 p.
2. Desyatnyuk, O., Naumenko, M., Lytovchenko, I., Beketov, O. (2024). Impact of Digitalization on International Financial Security in Conditions of Sustainable Development. *Problemy Ekorozwoju / Problems of Sustainable Development*, No. 1, P. 104–114. URL: <https://ph.pollub.pl/index.php/preko/article/view/5325/4341>.
3. Krysovaty, A., Ptashchenko, O., Kurtsev, O., Arutyunyan, O. (2024). The Concept of Inclusive Economy as a Component of Sustainable Development. *Problemy Ekorozwoju / Problems of Sustainable Development*, No. 1, P. 164–172. URL: <https://ph.pollub.pl/index.php/preko/article/view/5755/4346>.
4. Savvides, A., Stengos, T. (2009). Human capital and economic growth. Stanford, Calif: Stanford Economics and Finance. 240 p.
5. Shevchenko, I., Zavadskykh, H., Ptashchenko, O., Zvonar, V., Vishka, I. (2023). The Application of Digitization in the Economy as a Promising Direction in the Growth of Human Capital. *Econ. Aff.*, No. 68(01s), P. 345–352. DOI: 10.46852/0424-2513.1s.2023.37. URL: <http://ndpublisher.in/admin/issues/EAv68n1sz11.pdf>.
6. Shtal, T., Ptashchenko, O., Rodionov, S., Kurtsev, O. (2023). Implementation of modern marketing tools in entrepreneurial activity. *Economics of Development*, No. 22 (4), P. 53–63, DOI: 10.57111/devt/4.2023.53. URL: <https://ecdev.com.ua/uk/journals/t-22-4-2023/implementatsiya-suchasnogo->
1. Becker G. Human capital: a theoretical and empirical analysis, with special reference to education. Chicago: University of Chicago Press, 1993. 266 p.
2. Desyatnyuk O., Naumenko M., Lytovchenko I., Beketov O. Impact of Digitalization on International Financial Security in Conditions of Sustainable Development. *Problemy Ekorozwoju / Problems of Sustainable Development*. 2024. No. 1. P. 104–114. URL: <https://ph.pollub.pl/index.php/preko/article/view/5325/4341>.
3. Krysovaty A., Ptashchenko O., Kurtsev O., Arutyunyan O. The Concept of Inclusive Economy as a Component of Sustainable Development. *Problemy Ekorozwoju / Problems of Sustainable Development*. 2024. No. 1. P. 164–172. URL: <https://ph.pollub.pl/index.php/preko/article/view/5755/4346>.
4. Savvides A., Stengos T. Human capital and economic growth. Stanford, Calif: Stanford Economics and Finance, 2009. 240 p.
5. Shevchenko I., Zavadskykh H., Ptashchenko O., Zvonar V., Vishka I. The Application of Digitization in the Economy as a Promising Direction in the Growth of Human Capital. *Econ. Aff.* 2023. No. 68(01s). P. 345–352. DOI: 10.46852/0424-2513.1s.2023.37. URL: <http://ndpublisher.in/admin/issues/EAv68n1sz11.pdf>
6. Shtal T., Ptashchenko O., Rodionov S., Kurtsev O. Implementation of modern marketing tools in entrepreneurial activity. *Economics of Development*. 2023. No. 22 (4). P. 53–63. DOI: 10.57111/devt/4.2023.53. URL: <https://ecdev.com.ua/uk/journals/t-22-4-2023/implementatsiya-suchasnogo->

- marketingovogo-instrumentariyu-v-pidpriyemnitsku-diyalnist.
7. Boiko, V. V. et al. (2016). Napriamy ta zasoby rozvytku silskykh terytorii v konteksti zmitsnennia sotsialno-ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: monohrafiia [Directions and means of development of rural areas in the context of strengthening social and economic security of Ukraine: monograph]. Ed. T. H. Vasylytsiv, V. V. Boiko. Lviv: Liha-Pres. 260 p. [in Ukrainian].
8. Varchenko, O. M., Svyynous, I. V., Ponedilchuk, T. V. (2021). Rozvytok pidpriemnytstva na bazi osobystykh selianskykh gospodarstv yak zasib pokrashchennia yakisnoi skladovoi liudskoho kapitalu silskykh terytorii [Development of entrepreneurship on the basis of personal peasant farms as a means of improving the quality of human capital in rural areas]. *Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu = Actual problems of the development of the economy of the region*, Vol. 16, Part 2, P. 114–125 [in Ukrainian].
9. Lych, V. M., Bondar, I. K., Liutyi, I. O., Hrishnova, O. A. et al. (2009). Liudskyi kapital Ukrainy: stan, problemy, perspektyvy vidtvorennia: monohrafiia [Human capital of Ukraine: state, problems, prospects of reproduction: monograph]. Ed. V. M. Lych. Kyiv: KNUBA. Part I. 224 p. [in Ukrainian].
10. Zinchuk, T. O., Kotenko, N. M., Prokopchuk, O. A. (2017). Evoliutsiiniist prioritytetiv investuvannia rozvytku silskykh terytorii Ukrainy [The evolutionary nature of investment priorities for the development of rural areas of Ukraine]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky = Global and national economic problems*, Vol. 16. P. 139–144 [in Ukrainian].
11. Lytvynov, A. I. (2016). Liudskyi kapital v systemi vidtvorennia silskohospodarskykh pidpriemstv [Human capital in the reproduction system of agricultural enterprises]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove gospodarstvo = Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: International economic relations and the world economy*, Vol. 8 (2), P. 5–8 [in Ukrainian].
12. Luchyk, S. D. (2008). Sotsialno-ekonomichniy mekhanizm upravlinnia trudovym potentsialom sela [Socio-economic mechanism of managing the labor potential of the village]. Kamianets-Podilskyi: journals/t-22-4-2023/implementatsiya-suchasnogo-marketingovogo-instrumentariyu-v-pidpriyemnitsku-diyalnist.
7. Бойко В. В. та ін. Напрями та засоби розвитку сільських територій в контексті зміцнення соціально-економічної безпеки України: монографія. За ред. Т. Г. Васильціва, В. В. Бойка. Львів: Ліга-Прес, 2016. 260 с.
8. Варченко О. М., Свиноус І. В., Понедільчук Т. В. Розвиток підприємництва на базі особистих селянських господарств як засіб покращення якісної складової людського капіталу сільських територій. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2021. Вип. 16. Т. 2. С. 114–125.
9. Лич В. М., Бондар І. К., Лютий І. О., Грішнова О. А. та ін. Людський капітал України: стан, проблеми, перспективи відтворення: монографія. За ред. В. М. Лича. К.: КНУБА, 2009. Ч. I. 224 с.
10. Зінчук Т. О., Котенко Н. М., Прокопчук О. А. Еволюційність пріоритетів інвестування розвитку сільських територій України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 16. С. 139–144.
11. Литвинов А. І. Людський капітал в системі відтворення сільськогосподарських підприємств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 8 (2). С. 5–8.
12. Лучик С. Д. Соціально-економічний механізм управління трудовим потенціалом села. Кам'янець-Подільський: Абетка-Світ, 2008. 284 с.

Abetka-Svit. 284 p. [in Ukrainian].

13. Marmul, L. O., Romaniuk, I. A. (2015). Rynok pratsi ta zainiatist naseleння silskykh terytorii: teoriia i praktyka rehuliuвання [Labor market and employment of rural population: theory and practice of regulation]. Kherson: Ailant. 265 p. [in Ukrainian].

14. Mykhailova, L. I. (2008). Liudskyi kapital: formuvannya ta rozvytok v silskykh rehionakh [Human capital: formation and development in rural regions]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury. 388 p. [in Ukrainian].

15. Pronko, L. M. (2022). Osoblyvosti vidtvorennia liudskoho kapitalu silskykh terytorii [Peculiarities of human capital reproduction in rural areas]. *Prodovolchi resursy = Food resources*, No. 10 (18), P. 266–275. <https://doi.org/10.31073/foodresources2022-18-26> [in Ukrainian].

16. Ptashchenko, O. V., Shersheniuk, O. M. (2023). Methodological bases of management of business activity of enterprises in the conditions of globalization. *Problemy i perspektyvy rozvytku pidpriemnytstva: Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho avtomobilno-dorozhnoho universytetu = Problems and prospects of entrepreneurship development: Collection of scientific works of the Kharkiv National Automobile and Road University*, No. 1 (30), P. 38–57.

17. Rossokha, V. V., Krysko, V. F. (2012). Vidtvorennia trudovoho potentsialu ahrarnoi sfery [Reproduction of the labor potential of the agrarian sphere]. Kyiv: NNTs "IAE". 230 p. [in Ukrainian].

13. Мармуль Л. О., Романюк І. А. Ринок праці та зайнятість населення сільських територій: теорія і практика регулювання. Херсон: Айлант, 2015. 265 с.

14. Михайлова Л. І. Людський капітал: формування та розвиток в сільських регіонах. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 388 с.

15. Пронько Л. М. Особливості відтворення людського капіталу сільських територій. *Продовольчі ресурси*. 2022. No. 10 (18). С. 266–275. <https://doi.org/10.31073/foodresources2022-18-26>.

16. Птащенко О. В., Шершенюк О. М. Methodological bases of management of business activity of enterprises in the conditions of globalization. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва: Збірник наукових праць Харківського національного автомобільно-дорожнього університету*. 2023. No. 1 (30). С. 38–57.

17. Россоха В. В., Крисько В. Ф. Відтворення трудового потенціалу аграрної сфери. Київ: ННЦ "ІАЕ", 2012. 230 с.